

CORDELIA FINE

Räjähtävätkö työssäkävien äitien aivot?

Uusi suosittu neuroseksismin lajityyppi

Tässä on Sarah. Sarah osaa ”tunnistaa ja ennakoida, mitä [hänen miehensä] tuntee – usein ennen kuin tämä itse tulee siitä tietoiseksi.”¹ Kuten taikuri, joka tietää, että valitset ruutuseiskan ennen kuin se on edes nostettu korttipakasta, Sarah osaa hetken mielijohteesta hämmästyttää miestään, ja siitä on kiittäminen hänen onnekasta kykyään tietää, miltä hänen miehestään tuntuu, jopa ennen kuin tämä edes tuntee sen. (”Ta-DAA! Etkö tunnekin näin?”)

Sarah ei ole tivolin selvänäkijä eikä futuristisen aivoaaltojen tunnistamiskojeen jokseenkin edesvastuuton omistaja. Hän on yksinkertaisesti nainen, joka nauttii ajatustenlunun taianomaisesta lahjasta, joka on mitä ilmeisimmin suotu kaikille naispuolisten aivojen omistajille: ”Edeten F-15-hävittäjän lailla Sarahin naispuoliset aivot ovat tehokas tunnekone – ohjelmoitu jäljittämään, hetki toisensa jälkeen, toisten sisimpien tunteiden nonverbaalisia viestejä.”²

Sarah on vain yksi monista mielenkiintoisista hahmoista, jotka kansoittavat sukupuolta käsitteleviä populaareja tiedekirjoja. Häneen voi törmätä Louann Brizendinen kirjassa *The Female Brain*, yhdessä monista viime vuosien suosituista ja vaikutusvaltaisista kirjoista, joissa puolustetaan ajatusta, että miesten ja naisten psykologiassa on perustavia ja ”kytkennällisiä” [*hard-wired*] eroja.

Ikävä kyllä tieteellinen tarkkuus ja terve järki joutuvat usein uhreiksi, kun vanhanaikainen seksismi verhoetaan neurotieteen kunnioitettavaan ja arvovaltaiseen kieleen³. Mark Libermanin *Language Log* -sivusto tarjoaa ovelaa ja täsmällistä kritiikkiä näennäistieteellisille väitteille sukupuolieroista. Liberman luonnehtii joidenkin suosittujen kirjoittajien tapaa käyttää neurotieteellistä kirjallisuutta ”turmistuttävän huolimattomaksi, tarkoitushakuisiksi ja jopa epärehelliseksi. Heidän ylitulkintansa ja väärintulkintansa tieteellisestä tutkimuksesta on niin äärimmäistä, että siitä tulee eräänlaista tekaisemista.”⁴

Tällöin myös muotisanasta ”kytkentä” seuraa erityinen itsepintaisuus paikantaa yhteisölliset paineet aivoihin. Esimerkiksi *The Female Brain* -kirjassa työssäkävyyä äiti saa tietää kamppailevansa ”naisaivojemme luontaisia kytkentöjä ja biologista todellisuutta” vastaan⁵. Brizendinen mukaan äitiyden ja uran yhdistäminen aiheuttaa neurologisen ”köydenvedon aivojen hermoratojen ylikuormittumisen vuoksi”⁶. Uran ja äitiyden hermoradat mittelevät, mikä johtaa ”lisääntyneeseen stressiin, ahdis-

tukseen ja työhön ja lapsiin kohdistuvan aivokapasiteetin vähentymiseen”⁷.

Brizendine kuitenkin lupaa naislukijoilleen, että ”luontaisen biologiamme ymmärtäminen voimauttaa meidät suunnittelemaan paremmin tulevaisuuttamme”⁸. Joitakuita lukijoista voi hätkähdyttää tieto, että työpaikkojen perheystävälliset käytännöt eivät ole ratkaisu äitiydestä johtuvan stressin ja ahdistuksen vähentämiseksi, ja että isät, jotka noutavat lapset päiväkodista, pakkaavat eväsrasiat, jäävät hoitamaan sairaita lapsia, nousevat ylös vauvan herätessä yöllä, ostavat syntymäpäivälahjoja ja soittavat ruokatunnilla lastenlääkärille, eivät ole ilmeinen ratkaisu äitien ”aivokapasiteetin” kohentamiseksi. Sen sijaan naispuolisten aivojen kytkentöjen arvos- tamisen on määrä auttaa työssäkäyviä äitejä selviytymään vaikeista ajoista. (Kuten odottaa sopii, Brizendine ei missään vaiheessa edes vihjaa, että ylikuormittunut työssäkävyyä äiti harkitsisi yksinkertaisinta vastalääkettä haittoille, jotka seuraavat hänen toiminnastaan ”luonnollisia kytkentöjään” vastaan: nimittäin kunnan potkua puolison neurologiseen takalistoon.)

Mikä selittää uuden neuroseksismin lajityypin suosion ja vetoiman? Suurimmalla osalla populaari- kirjallisuuden lukijoista ei tietenkään ole neurologista taustatietoa eikä kykyä kyseenalaistaa monia epätarkkoja ja harhaanjohtavia väitteitä aivojen sukupuolieroista. Lisäksi taannoin on osoitettu, että neurotieteellisillä selityksillä näyttää olevan ”erityisen houkuttava vetoima”⁹. Ihmisten kyky huomata kehämäisten psykologisten selitysten epätydyttävyyden vähenee merkittävästi, kun käytetään vaikuttavan kuuluisia neurotieteellisiä käsitteitä.

Kai kyse on jostain muustakin? *The Female Brain* -kirjan takakansi lupaa selittää, miksi ”miehet eivät vaikuta huomaavan tunnetta, ellei joku itke tai uhkaa tuottaa ruumiillista vahinkoa”. Jos saisimme käteemme toisenlaisen kirjan, joka esittäisi yhtä omituisen väitteen (esimerkiksi lemmikkioppaan, joka lupaisi selittää, miksei kissat osaa kiivetä puuhun), lakkaisimme välittö-

mästi lukemasta ja etsimme luotettavampaa tekstiä. Silti *The Female Brain* on *New York Timesin* bestselleri, käännetty 21 kielelle ja esitelty sanomalehdissä, aikakauslehdissä ja TV-ohjelmissa ympäri maailmaa.

Mikä neurotieteeksi puetuissa sukupuolistereotyypeissä tarkalleen houkuttelee? Toistettu ajatus, että miehiltä puuttuvat naisten empatiakykyjen kytkennät, on miehen näkökulmasta pieni hinta oikeudesta arvokkaampiin ja mahdollisesti tuottoisampiin psykologisiin etuihin. Toisen sukupuolieroja käsittelevän ja suosituksen *The Essential Difference* -kirjan¹⁰ mukaan ”naisaivot on kytketty etupäässä empaattisiksi. Miesten aivot ovat kytketty etupäässä ymmärtämään ja rakentamaan järjestelmiä”¹¹. Kuten Neil Levy¹² huomauttaa, tämä tarkoittaa samaa kuin että ”keskimäärin parasta käyttöä naisten älylle on, että he tekevät toisten olosta miellyttävämpää, kun taas miehille sopii maailman ymmärtäminen, tarpeellisten tavaroiden rakentaminen ja kunnostaminen”¹³. Levy lisää: ”Tasa-arvo ei voi perustua tähän. Ei ole sattumaa, ettei ihmisten huomiomisesta voi saada Nobelin palkintoa.”¹⁴

Naisten kannalta neuroseksismin vetovoima on mahdollisesti järjestyksen oikeuttamisen helpottavuudessa: ”[I]hmiset oikeuttavat ja rationalisoivat sitä, miten asiat ovat, jotta vallitseva yhteiskunnallinen järjestys vaikuttaisi reilulta ja oikeutetulta, ehkä jopa luonnolliselta ja väistämättömältä.”¹⁵ John Jost kollegoineen on havainnut, että alempien yhteiskuntaluokkien ihmisillä on huomattava kyky rationalisoida asiat, jotka ovat ristiriidassa heidän omien etujensa kanssa, sisäistää rajoittavia stereotyyppisiä ja löytää oikeutus juuri niille epäoikeudenmukaisuuksille, jotka rajoittavat heitä¹⁶. Jos uupunut äiti voi selittää itselleen, että hänen naisen empatiataitojensa kytkennät saavat ainoastaan hänet vaistoamaan, että punanaamainen, mariseva vauva haluaa alas syöttötuolista, hänellä ei ole syytä ärtyä siitä, että on ainoa, joka koskaan kiinnittää moiseen huomiota. Mikäli hän voi ottaa vakavasti Brizendinin väitteen, että vasta lasten lähdettyä kotoa ”äiti-hermoratoja voi viimeinkin käyttää vapaasti uusiin tavoitteisiin, uusiin ajatuksiin, uusiin ideoihin”¹⁷, häntä ei kenties niin paljon harmita, että hänen puolisonsa itsestään selvänä ottama vapaus edistää työuraa esteettömästi ei enää ulotu häneen itseensä.

Vastaavasti Shannon Davis on hiljattain esittänyt, että sukupuolirooleja koskevat asenteet saattavat vaikuttaa elämän tosiasioihin eikä päinvastoin¹⁸. Davisin tuoreessa pitkäaikaistutkimuksessa sukupuoli-ideologiasta kävi ilmi, että nuoret aikuiset karistivat sukupuolten yhdenvertaisuutta koskevat uskomuksensa saadessaan lapsia, mutta ainoastaan, mikäli heidän perheellisyyksensä oli normatiivisesti ajoitettu. Tämä osoittaa, ettei lasten saamisen kokemus *sinänsä* aiheuta muutosta sukupuoli-ideologiassa.¹⁹ Pikemminkin kulttuurisesti lautauneen aikuisen roolin omaksumiseen saattaa liittyä jotain erikoista. Davis kysyy, olisiko syynä se, ”että avioliittojen ja lastenkasvatuksen tasa-arvoisuutta tukevia käytäntöjä on harvassa, jolloin yksilöt irtautuvat tasa-arvoisista käytännöistä ja uusien etujensa heijastuksena

muuttavat uskomusjärjestelmäänsä vähentääkseen kognitiivista dissonanssia?”²⁰

Kuten myös Deborah Cameron²¹ on huomauttanut suosituissa kritiikissään *The Myth of Mars and Venus*, ajatus sukupuolten välisestä ”ajattomasta, luonnollisesta ja väistämättömästä” erilaisuudesta vaikuttaa ja ehkä myös vetoaa, koska se ”estää meitä ajattelemasta, mitkä sosiaaliset järjestelyt voisivat toimia nykyisiä paremmin yhteiskunnassa, joka ei voi enää perustua vanhoihin oletuksiin miesten ja naisten tehtävistä.”²² Suosittu neuroseksismi ja sen hienoilta kuulostavat selitykset yhteiskuntajärjestyksestämme ja yksityiselämästämme antavat meille luvan rentoutua. Vastaus ”Jaa, se johtuu aivoista” antaa siistin oikeutuksen hyväksyä vallitsevat olosuhteet hyvällä omallatunnolla.

Voimme nykyisin vain koettaa arvailla, miten suosittu sukupuoli käsittelevät tiedekirjat vähentävät vaippaa vaihtavien miesten esiintymistiheyttä tai naisten käyttäytymismallia jättää vessan siivoaminen jonkun muun tehtäväksi. On kuitenkin olemassa näyttöä siitä, että biologisia tekijöitä korostavat näkemykset sukupuolesta saavat meidät helpommin hyväksymään sukupuolistereotyyppit, omaksumaan ne ja toimimaan niitä vastaavilla tavoilla²³. Lisäksi muu sosiaalipsykologinen tutkimus on osoittanut, että kognitiivisten tai emotionaalisten tehtävien esittämisestä tavalla, joka saa ne vaikuttamaan sukupuolten diagnooseilta, tulee helposti itseään toteuttava ennustus.²⁴

Tällainen tutkimus korostaa, että

”psykyyte [...] ei ole aivoihin pakattu erillinen entiteetti. Pikemminkin se rakentuu psykologisissa prosesseissa, jotka ovat ympäröivän kulttuurin muovaamia ja siten tiiviisti sopeutuneet siihen [...]. [M]ieltä ei voi ymmärtää viittamatta sosiokulttuuriseen ympäristöön, johon se on mukautunut ja sopeutunut”.²⁵

Suosittu käsitykset aivojen sukupuolitetuista ”kytkennöistä” sivuuttavat usein tämän tärkeän huomion.

Mark Liberman on esittänyt, että ”harhaanjohtavasta vetoamisesta ’aivotutkimuksen’ auktoriteettiin on tullut nykypäivän vastine kontekstistaan irrotetuille pyhien tekstien fragmenteille”²⁶. Hän huomauttaa Caryl Riversin ja Rosalind Barnettin tavoin, että perusteettomat neurotieteelliset ”faktat” sukupuolieroista ovat jo nyt vaikuttaneet esimerkiksi opetuskäytäntöihin²⁷. Libermanin mukaan esimerkiksi toimittajilla on todellinen vastuu tarkistaa neurotieteellisten väitteiden paikkansapitävyys. Tämä toimittajien vastuu saa lisää painokkuutta, kun otetaan huomioon alttiutemme hyväksyä kehoja neurotieteellisiä selityksiä sekä se, kuinka huomattavasti biologiset sukupuolikäsitykset ja miesten ja naisten kykyjen vastakkainasettelu voivat vaikuttaa uskomuksiimme, minäkäsitykseen ja kykyihimme.

Lopuksi on syytä muistaa silkka nolousteikijä. 1800-luvulla ilmestynyt arvostettu kirja *Sex in Education* (alaotsikkonaan jokseenkin ironiseksi osoittautuva *Or, A Fair Chance for Girls*) esitti koulutuksen olevan va-

hingollista nimenomaan tytöille ja nuorille naisille. Kirjoittaja, Harvard Medical Schoolin professori Edward Clarke, väitti älyllisen ponnistelun saavan aikaan vahingollisia energiapurkauksia munasarjoista aivoihin, mikä aiheuttaa hedelmättömyyttä ja muita vakavia lääketieteellisiä seuraamuksia²⁸. Nykyisestä etulyöntiasemastamme käsin voimme nauraa tämän hypoteesin tuottaneelle ilmiselvälle ennakkoluulolle. (Biologi Richart Lewontin toteaa kuivasti, että hypoteesin mukaan ”kiveksillä on ilmeisesti oma energianlähteensä”²⁹.)

Kuitenkin näyttää, ettei meillä juurikaan ole aihetta itsetyytyväisyyteen. Kukapa haluaisi tulevien sukupolvien nauravan tyrmistyneinä karkeille yrityksillemme paikantaa yhteisön paineet aivoihin? (”Tässä se on, Michael! Löysin viimeinkin ihmisen salaperäisen ’äitiyshermo-

radan’. Näetkö, kuinka se tukkii uran, kunnianhimon ja omaperäisen ajattelun verkot?”) 1800-luvun lääketieteellisen käsityksen mukaan aivojaan ylikuormittavat tytöt eivät ehkä koskaan onnistuisi saamaan lapsia. 2010-luvun neuroseksismi varoittaa, että lapsia hankkivat naiset ovat vaarassa ylikuormittaa aivojaan. Edistystä on kenties tapahtunut hieman vähemmän kuin monet työsäkävät äidit olisivat toivoneet.

Suomentanut Elna Halttunen-Riikonen

(alun perin: Will Working Mothers’ Brains Explode? The Popular New Genre of Neurosexism. *Neuroethics*. Vol. 1, No. 1, 2008, 69–72.)

Viihteet & Kirjallisuus

- Louann Brizendine, *The Female Brain*. Bantam Press, London 2007, 118.
- Sama, 119.
- Cordelia Fine, Boys Set Adrift by Dud Science. *The Australian*, 25.7.2007; Caryl Rivers & Rosalind Barnett, The Difference Myth. *The Boston Globe*, 28.10.2007.
- Mark Liberman, Blinding Us with Science. <http://itre.cis.upenn.edu/~myl/language/og/archives/004618.html> (12.9.2007).
- Brizendine 2007, 161.
- Sama, 160.
- Sama, 112.
- Sama, 159.
- Skolnick Weisberg, Frank C. Deena, Joshua Keil, Elizabeth Rawson Goodstein & Jeremy R. Gray, The Seductive Allure of Neuroscience Explanations. *Journal of Cognitive Neuroscience*. Vol. 20, No. 3, 2008, 470–477.
- Simon Baron-Cohen, *The Essential Difference. Men, Women and the Extreme Male Brain*. Allen Lane, London 2003.
- Sama, 1.
- Neil Levy, Understanding Blindness. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*. Vol. 3, No. 3, 2004, 315–324.
- Sama, 319–320.
- Sama, 323.
- John T. Jost & Orsolya Hunyady, The Psychology of System Justification and the Palliative Function of Ideology. *European Review of Social Psychology*. Vol. 13, 2002, 111–153, 119.
- Ks. esim. John T. Jost, Mahzarin R. Banaji & Brian A. Nosek, A Decade of System Justification Theory. Accumulated Evidence of Conscious and Unconscious Bolstering of the Status Quo. *Political Psychology*. Vol. 25, No. 6, 2004, 881–919; Jost & Hunyady 2002.
- Brizendine 2007, 143.
- Shannon N. Davis, Gender Ideology Construction from Adolescence to Young Adulthood. *Social Science Research*. Vol. 36, No. 3, 2007, 1021–1041.
- Sama.
- Sama, 1037.
- Deborah Cameron, *The Myth of Mars and Venus. Do Men and Women Really Speak Different Languages?* Oxford University Press, Oxford 2007.
- Sama, 177.
- Esim. Victoria Brescoll & Marianne LaFrance, The Correlates and Consequences of Newspaper Reports of Research on Sex Differences. *Psychological Science*. Vol. 15, No. 8, 2004, 515–520; Jill M. Coleman & Ying-Yi Hong, Beyond Nature and Nurture. The Influence of Lay Gender Theories on Self-stereotyping. *Self and Identity*. Vol. 7, No. 1, 2008, 34–53; Ilan Dar-Nimrod & Steven J. Heine, Exposure to Scientific Theories Affects Women’s Math Performance. *Science*. Vol. 314, No. 5798, 2006, 435.
- Esim. Virginie Bonnot & Jean-Claude Croizet, Stereotype Internalization and Women’s Math Performance. The Role of Interference in Working Memory. *Journal of Experimental Social Psychology*. Vol. 43, No. 6, 2007, 857–866; Anne M. Koenig & Alice H. Eagly, Stereotype Threat in Men on a Test of Social Sensitivity. *Sex Roles*. Vol. 52, No. 7–8, 489–496; Kristi J. K. Klein & Sara D. Hodges, Gender Differences, Motivation, and Empathic Accuracy. When It Pays to Understand. *Personality and Social Psychology Bulletin*. Vol. 27, No. 6, 2001, 720–730; Steven J. Spencer, Claude M. Steele & Diane M. Quinn, Stereotype Threat and Women’s Math Performance. *Journal of Experimental Social Psychology*. Vol. 35, No. 1, 1999, 4–28; Brooke S. Vick, Mark D. Seery, Jim Blascovich & Max Weisbuch, The Effect of Gender Stereotype Activation on Challenge and Threat Motivational States. *Journal of Experimental Social Psychology*. Vol. 44, No. 3, 2008, 624–630; Gregory M. Walton & Geoffrey L. Cohen, Stereotype Lift. *Journal of Experimental Social Psychology*. Vol. 39, No. 5, 2003, 456–467; Maryjane Wraga, Molly Helt, Emily Jacobs & Kerry Sullivan, Neural Basis of Stereotype-induced Shifts in Women’s Mental Rotation Performance. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*. Vol. 2, No. 1, 2007, 12–19.
- Shinobu Kitayama & Dov Cohen, Preface. Teoksessa *Handbook of Cultural Psychology*. Toim. Shinobu Kitayama & Dov Cohen. The Guilford Press, New York & London 2007, xiii.
- Liberman 2007.
- Rivers & Barnett 2007.
- Edward H. Clarke, *Sex in Education, Or, a Fair Chance for Girls*. Osgood, Boston 1873.
- Richard Lewontin, *It Ain’t Necessarily So. The Dream of the Human Genome and Other Illusions*. New York Review of Books, New York 2008, 208.